

● ІСТОРІЯ СУСПІЛЬНОЇ І БОГОСЛОВСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ

отець Іван Музичка (м. Рим)

ІВАН ФРАНКО – УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ НЕВІДОМИЙ ХРИСТІЯНИН

У своїй статті я прагнутиму вшанувати Івана Франка як віруючого християнина. Він - мислитель, письменник, поет, науковець, філософ, великий громадянин, надзвичайно здібна людина й історична постать нашої культури, духовності в роки відродження Європи в XIX ст. і в нашій Україні, яка опинилася в найтяжчих часах свого буття. Саме кілька осіб пробудили наш нарід від сну до праці над собою, до прагнення стати собою. Вони приготували нас до нашої державності при кінці XX століття. Такими були Шевченко, Шашкевич, Франко, серед них пізніше маловідомий Чикаленко та інші предтечі нашої волі. Сьогодні, як це здається мені, нашому народові не вповні відомі заслуги тих великих наших постатей, яким ми зрештою так багато завдячуємо. Їх або заслонили інші, або прислонили їх різні історичні струї, щоб зробити з них для себе корисних предтеч в ролі соціальних діячів чи революціонерів, а чи ж будь-що інше, щоб тільки віддалити їхні постаті від високих духовних вартостей, зокрема від християнства. То не невідоме явище і тільки в нашій Україні. Папа Іван-Павло II хотів, щоб у Конституцію об'єднаної Європи вставити речення про те, що європейська культура і цивілізація має своє коріння в християнстві, тобто в Христі, але не допустила до цього якась підспудна сила. Так роблять і ті, що хочуть бачити Шевченка і Франка атеїстами.

Наші пробудителі XIX ст. сьогодні багатьом, зокрема молодому поколінню, не є вповні відомі. Їхні ролі в нашому культурному, релігійному, державницькому, національному розвитку або применшені, або ж пофальшовані. Зокрема, тим нашим справжнім світочам заперечується їхня релігійність, наявність у них християнського духу і життя. Сімдесят років советського панування і матеріалістичної ідеології вистачило, щоб виховати у цілих поколіннях думку про те, що Шевченко - атеїст і революціонер світового пролетаріату, Франко - вчений-безбожник. Це засвідчить нижче наведена цитата: «Франко майже від перших хвилин свого виступу аж до смерті був у нас головним пропагандистом виразного атеїзму. Той атеїзм він пропагував і в своїх

популярно-наукових писаннях, і в своїй поезії» (Дніпро.- Київ, 1981.- С.363). В моїй статті я прагнутиму заперечити це.

З Франком так не було. Він був шляхетною духовно людиною, пройшов великий і твердий шлях свого виховання і науки, був праведною людиною селянського походження зі широкою українською душею і характером, в чому не було ґрунту для дикого, ще й войовничого, як звали це безглуздо у відомій організації у Москві, атеїзму. Франко був живим і творчим християнином. Тут варто зачитувати слова самого Франка про його віру в Бога, які сказав він щиро на питання добрих його приятелів: «Ой, люди, люди, ви мене не розумієте й це найбільше болить... Я вірив і вірю в Бога, але не так, як ви всі!».

Прикладів на це з життя і творчості Франка можна навести дуже багато. Франко молився. Мандруючи часами, він в селах хотів зайти до церкви, яка, як правило, була зачинена, Франко клякав на сходах до входу на церковне подвір'я і молився. Про молитву у своїх творах він висловлювався завжди з пошаною. В хаті Франка була ікона Богоматері; свята літургійного року, зокрема Різдво та Великдень, Франко святкував особисто і в родині радісно, із збереженням старих звичаїв з народної української побожності. Франко був поетом, а поетичні душі мають свій спосіб сприймання природи, явищ, осіб, подій, світосприймання. Св. Августин твердив, що людська душа є зі своєї природи християнською, тобто схильною до Бога. Серце і розум поета легше знаходять Боже світло і Боже слово. То ж не дивно, що старі греки поетів своїх називали також богословами. Поети - то динамічні мислителі і шукачі правди, справедливості, вразливі на кривди і потреби ліку на них. Все це так легко знайдемо в Шевченка і в Франка, в їхнім житті і творчості. Християнства в їхньому житті не треба шукати, його можна бачити. Його ворогами їм важко було стати.

Не легко називаймо будь-кого і будь-коли атеїстом-безбожником. Що таке атеїзм, хто такий атеїст? Може кожний з нас і в собі щось такого знаходив чи міг би знайти? Справжній атеїзм - то цілковите заперечення існування Бога, цілковите світоглядове переконання, що Бога нема, що Він не існує і не може існувати. Є теж і інші форми атеїзму. Наприклад, коли Бога вважають лиш за якусь космічну силу, енергію, не Особу з абсолютним інтелектом і волею, коли Бог ототожнюється із Всесвітом і природою (пантеїзм), чи Він «Хтось», кого ми не можемо нашим розумом збагнути (агностицизм), чи з певністю пізнати (скептицизм), коли те «щось» є овочем нашої чутливості, сентименталізму, забобонної схильності і будь-якої фантазії без розумового ґрунту зі здоровим способом мислення. Атеїзмом буває і спосіб життя такий, що виключає будь-яку відповідальність перед «Кимось», від кого дійсно все існує залежить, а людина ту залежність і відчуває, і її потребує, і її брак боліюще переживає-живе так. як би Бога не було, хоч про те в якийсь спосіб знає, вірить.

Добре відзначає Ф.Достоевський, що коли Бога немає, то все тоді вільно, все можеш чинити. Така думка лякає людину, вносить в душу якусь нестерпну тривогу на вид такої «свободи», на вид такої думки, що Бога можна й вбити, усунути Його як перешкоду, як видумку. Тоді в душі постає якась пустка, вакуум, з важким і гнітючим тягарем, якому назва гріх - душевне зло чи смерть

душі без Бога. У Достоєвського знайдемо й іншу думку: коли Бог є, то прощайся зі своєю свободою!..

Найгрізнішу форму атеїзму, якусь психопатологічну, можемо бачити у Прудона (предтеча комунізму), який писав: «Я ненавиджу тебе, Боже, і не заспокоюся, поки не зроблю твоє ім'я посміховиськом для всіх людей». Буває і ненависть до Бога свідомо, не якась патологічна, а злобна, злорадна. Таким був, але в хитрий спосіб, Ленін - ненависник Бога, як стверджує Бердяєв... Франка до числа таких атеїстів не можемо зачислити!

Причиною атеїзму можуть бути також і такі «віруючі», що живуть і поводитися так, як би Бога не було. Коли у Франка були критичні уваги про релігії, то це було під впливом його переживань на вид поведінки таких, що поводитись, як би Бога в них не було, про яких наш нарід мав вислів з плачем: «Та май Бога в серці!». Такими були й духовні особи. Тому Франка вважали «антиклерикалом», а звідти - один крок до атеїзму... Тому Франко з жалем казав: «Вірю в Бога не так, як усі». Про таких, що знають правду про існування Бога, але своїм життям твердять протилежне, вчить Другий Ватиканський собор, коли говорить про атеїзм у своїй конституції «Радість і надія»: «Атеїзм, коли його розглянути в загальному, не є чимось, що походить саме від себе, але радше виникає з різних причин, між якими причислити треба також критичну реакцію проти релігії. Тому, в цьому питанні атеїзму, немалу роль можуть відіграти віруючі, наскільки вони через занедбане релігійне виховання чи хибне релігійне виховання, або ж із-за недоліків свого релігійного, морального і суспільного життя закривають правдиве обличчя Бога в релігіях, замість того, щоб його відкривати» (Радість і надія.- 19).

Ми, віруючі, можемо бути шкідниками для шукачів правди і справедливості. Так було з Франком, який вже малим був дуже чутливим на зло і кривди, які він бачив і переживав, палав гнівом і болем на тих, що чинили зло, і їх засуджував, навіть як це були духовні особи. В їхніх очах тому він ставав безбожником. За цих обставин Франко казав: «Далеко теперішня релігія і людство відкотилося від правдивої християнської науки... Заповіді Божі є вірні і правдиві. Так! Але чи люди живуть згідно з ними, хоч в щоденних молитвах їх згадують». Про таких написав Франко поезію, перефразуючи слова псалма: «Рече безумець єсть Бог»...

Таким було розхитане християнство в XIX столітті, ціла Церква терпіла через своїх невірних свідків - мирян і духовних... В багатьох країнах Церквою погорджували, віру відкидали... Потім на наших очах Другий Ватиканський собор учив, що «лік на атеїзм є належний виклад вчення, і ціле життя Церкви, і її членів, бо завданням Церкви є вчинити приявним і неначе видимим Бога Отця і Його воплощеного Сина, відновляючи себе і очищуючи себе безнастанно під проводом Святого Духа» (Радість і надія.-21).

Франко не був атеїстом, бо мав добрі основи в родинному вихованні, як і Шевченко. Це можемо самі ствердити, що великий вплив має родинне виховання дитини, юнака і дає релігійну віру, яка має потім вплив на характер і життя особи, дає їй замилювання до молитви і віру в її силу (згадаймо Шевченкове «Мені

тринадцятий минало...»). Франко мав розумного батька-коваля і малим виховався під дбайливим його оком у кузні, де малим виростав з подивом до праці, серед розмов чесних і працьовитих господарів-газдів. В такій чесній і родинній атмосфері не ростимеш атеїстом! Ростеш у любові і подиві до батька, сусідів, чесного і радісного, хоч і вбогого життя, пізнаєш світ і себе! Знаєш, що є добрий Бог, на якого всі надіються, що Бог все бачить, всім управляє, всім все дає і робить життя добрим і цікавим. Це важне у вихованні, яке починається в родині, яка є першою школою і першою «малою Церквою», як казав св. Іван Золотоустий.

Австрія, до якої Галичина почала належати по краху Польщі в 1772 році, була багатонаціональною католицькою монархією-імперією. Монарх хотів добра всім підданам. У школах було релігійне виховання серед тодішніх стилів виховання, строгостей, навіть побоїв, що в деяких непокликаних виховників переходило межі до різних жорсткостей. Молодий Франко за старанням мудрого батька, а потім і вітчима йде в середню школу й університет, кидається у вир науки і книг в яких здобув усі можливі для нього скарби, поринаючи в тих науках - книгах, немов в морську глибіню до дна, читає дуже багато, читає пильно богословські твори, пізнає і марксизм, що тоді народився і яким Франко в молодості зацікавився, хоч потім своїм здоровим селянським розумом від нього віддалився. Пізнає він кризи XIX століття, бачить наступ на католицьку Церкву, бачить велику убогість своєї Церкви - католицької і православної, бачить чималі хиби наших священників, бачить зворот до науки в нашій Церкві, коли вона приступила в 1700 році до церковної єдності з поміччю Австрії і почала інтенсивно розвиватися, зокрема її монаший Василіанський Чин, до якого Франко набрав пошани, власне, за його зворот до наукової праці, організації архівів і бібліотек, що Франко високо цинив і увійшов у співпрацю з науковцями того нашого прадавнього монаршого Чину. Франко не був ворогом Василіан. (Не любив єзуїтів, але то була його помилка).

Здобувши ласку віри в родинні й першій Церкві, свою віру в Бога Франко зберіг до кінця, незважаючи на великі перешкоди, життєві труднощі, які довелося йому пережити серед свого народу, який справді його не в одному не розумів і пізно пізнав свою помилку, начіпляючи йому і ярлик безбожництва, і декадентства, і нігілізму, і антиклерикалізму. Франко не лишив писаних пером грубостей чи книп з релігії (що є звичайним письмовим стилем безбожників!), не лишив безбожних творів, хоч завзято боронив правди, справедливості, воював з кривдниками, фарисеями і ледарями, крутіями. Але він залишив чимало гарних думок про віру, релігійність, часто в коротких строфах, як духовні і душевні рефлексії. Ось деякі:

А збери в одне вогнище
Всі думки і всі бажання,
На їх крилах якнайшвидше
Підіймись, напруж всі сили;
Безмір обіймай душею
І в найвищій цій аскезі

То мудрий опис-роздуми аж до екстазу про Великого Суддю світу за допомогою двох крил - розуму і віри. Так високо і поетично бачить Франко Бога-Суддю і дивується Його справедливості і милосердю з провидінням. Це - гарні думки поета! Вони ніяк не атеїстичні! А от цікава думка про гріх, думка народної релігійності, може й почута теж з уст батька Франка про часто безбожниками висміюваний гріх:

Як від лютого татарина,
Що шаблюкою маха,
Всі тікають безоружні,
Так тікай й ти від гріха!

Чи ось така гарна думка про братню любов між християнами:

Хоча б ти і муки тяжкі потерпів,
А брата свого не любиш,
То все ж ти на вічне життя не доспів,
Лиш дармо дочасне загубиш.
Чи така гарна християнська засада аскези:
Ти сто людей побив в бою
І тим пишаєшся, герою?
Ось сей лиш власну пристрасть поборов
І над тобою він горою!

В ті гіркі часи були такими переможцями в алкоголізмі селяни-п'яниці і їх напевно Франко мав у думці. А про оспівану Божу Мудрість у Святому Письмі, яке Франко читав і знав його добре, читаючи з коментарями, цитуючи ці Писання нерідко:

Хоч би все небо папером було,
Хоч би все море чорнилом було,
Зорі б на пера всі перекувати,
Ангели б сіли там пір'ям писать,
Та не списали б - так мудрий прорік –
Мудрості Божої ввік!

Що за думка про Божу Мудрість, але й що за поетичний вислів і поетичні порівняння! Атеїст так не напише, а поет Божу дійсність опише своєю поетичною спостережливістю і високим летом!

Франко написав дисертацію про св. Климента Папу, що загинув мученицькою смертю на нашій чорноморській побережжі. Про нього народ створив цілий ряд легенд. Франко не кпить собі з них. Він цінить побожні легенди, терпеливо студіює їх, бо каже, що «Не одна легенда має в собі більше правди, ніж не одна історія!». «В легенді важне вміти видобути правду, як метал із руди». А поема Франка «Іван Вишенський» - то зворушливий твір для роздумів

про монаше життя. Можна читати її як молитву для розмірковувань. Атеїст назве це все з презирством мракобіссям. А поетичний переспів оди св. Павла про любов у першому листі до Коринтян (глава 13)! А поема «Мойсей»! Біблійна тематика вабила Франка. Те все пише Франко не молодий (молодим він писав «Вічний революціонер»), Франко біля 1900 року!

Та все-таки сталась прикра подія при смерті Франка. Франкові відмовлено похорону, бо «помер не висповіданий і нерозкаяний». То був присуд святоюрських священників. Можна про те назбирати малу збірку бібліографії з оскарженням Церкви (католицької), Василіан, таких, що тріумфують, мовляв, вирвали Франка з рук попів, що хотіли його перевиховати ще перед смертю в свої руки і не вдалось це їм. Інші бідкаються, що таки промах стався і шукають виновного. Поплутані факти, особи, оскаржено майже всіх, хто у події був причетний. Мені здається, на основі розшуків, що правда така: Франко бачив, що стан його здоров'я критичний і не до врятування. Він просить добру паню, яка йому служила, щоб вона покликкала священника-сповідника. Франко просить – сповідники приходять, а Франко їх проганяє, як кажуть тії, що їм це на якусь користь було. Просив, щоб знайти православного. Добра пані запропонувала католицького отця Гургулу, але Франко спокійно сказав, що оба вони різняться в поглядах, ніяково відкривати щиро свою душу перед ним. Це - правильно. Каянник вибирає собі сповідника з важними священничими свяченнями. У Львові після відступу російської армії (а це 1916 рік!) неможливо було знайти українського православного священника. Трапився молодий священник - румун австрійської армії. Пані Грозикова просила його, щоб був делікатний, бо Франко недугою вичерпаний і надто вразливий. Той священник прийшов і без всякого такту та миру Христового посланця зразу поставив Франкові питання: «Віруєте в Бога?» Скуплений напевно, Франко здивовано притакнув. Молодий, не вишколений пасторально священник поставив зовсім непотрібне і нерозумне друге питання: «Ви - атеїст?». Франко, мабуть вкрай поденервований, показав йому на двері і сказав, мабуть, яесь слово-наказ у стилі: «Йди геть!», бо потім з докором сказав добрій пані: «Перед ким я маю душу свою отворити? Перед тим молодиком, напівкапралом, напівсвященником? Це - крайній бруталь, як смів мене питати, чи я вірю в Бога?».

Яка була відстань в часі, коли прийшов василіанин отець Т. Галушинський після невдачі з православним священником, годі сказати. Мабуть, що пару днів. І, що я тут опишу, то є розповідь о. Галушинського нам, семінаристам, в Колегії св. Йосафата в 1946 р. в Римі. Цю розповідь я точно в пам'яті зберіг. Вона вже раз появилася друком у журналі «Патріархат». Ми прибули, як полонені з нашої дивізії «Галичина», з англійського табору полонених в Італії в листопаді 1945 року. Привезли нас, звільнених полонених, на англійських військових авто до Риму, де ми, двадцять семеро, почали свою науку і вишкіл, щоб стати Христовими вояками. У березні 1946 року ми гарно відзначили Шевченківські роковини, як звали це в Галичині. Наш духовник о. Т. Галушинський дуже підтримував такі імпрези нас, семінаристів, а в половині квітня ми сказали йому, що хочемо подібні роковини зробити Франкові в

тридцять річницю від його смерті. Яке ж було наше здивування, коли він твердим тоном сказав, що таких роковин відзначати не можемо: Франко помер без сповіді і без церковного похорону, якого йому Церква відмовила. Майже ніхто з нас про те не знав. Ми попросили його, щоб він точніше нам розказав, як і чому так сталося. І він розказав нам, додаючи, що він у цій події брав особисту участь. Наше зацікавлення було велике, а тому я доволі точно все запам'ятав. Вже раз я це писав (і це друкувалося), але роблю це тепер знову, бо ж такі всілякі неточності появились досі і недавно у зв'язку з тією болючою відмовою похорону. То була прикрість велика для покійного Франка, яку йому ми, галичани, тоді світськими і церковними людьми, на жаль, вкоїли. Багато було і неправдивих тверджень і їх повторюють.

Подаю точно, як запам'ятав я розповідь о. Галушинського. Він неправди нам не міг і не потребував розказувати у своїй обороні (бо обвинувачували і його!). ХХ-те століття в нас творило безліч дезінформацій, до яких ми звикли і далі їх творимо. Ширили їх радянські, на жаль, наші радикали (наші соціалісти типу меншовиків крила Мартова з назвою антиклерикалів) і всі інші, яким релігія і Бог були непотрібні, які раділи словам «засуду» Франка: «Він помер не висповіданий і нерозкаяний» і попом не вдалося його в останній хвилі здобути його для себе. Вина о. Галушинського була майже ніяка, якщо загалом якусь вину о. Теодосія можна знайти, а дехто каже, що Франко його прямо викинув за двері: сплутали його особу з румунським священиком.

Зближався кінець травня 1916 року, другий рік світової війни, яку Папа Бенедикт XV назвав і осудив як «безпотрібне кровопролиття», а Франко мав свою християнську теж думку про будь-яку війну і казав: «До осягнення моїх ідей не треба війни, Бог не благословить вбивства, кожного переможця скоріше чи пізніше постигне кара. Ніхто не має права нікому відбирати життя!». У Львові вже було відомо, що Франко тяжко хворий. Зійшлися крилошани («каноніки») св. Юра на нараду. Всі вони вже були виховані за австрійської влади в Галичині, між ними були вчені-богослови теж австрійського вишколу і частково латинської дисципліни. Між ними теж було чимало русофілів, яких згодом помалу, дуже обережно і розумно усунув з тієї капітули Митрополит Андрей. Прибув тоді з Інсбрука і з Риму молодий священик з інсбруцьким докторатом з богослов'я (святився в 1904 році), як новоприбулий до Львова гість. Ціль наради: Франко близький смерті, його релігійне і церковне життя сумнівне, був соціалістом, атеїстом, зі священиками був у конфліктах, але між народом та поступовою інтелігенцією здобув велику популярність своїми численними творами. Постало питання, що зробити, щоб він прийняв останні Святи Тайни, зложив сповідь гріхів і мав християнський похорон.

Виглядає, що о. Галушинський не знав, що був вже у Франка православний румунський священик, бо нам того не сказав). Це важна обставина, бо потім, що сталося з тим румунським священиком, приписували дуже помилково о. Галушинському, змішуючи обидва їхні візити до Франка. Тоді в австрійській монархії часто церковні приписи зобов'язували і в державних чи адміністративних справах, як, наприклад, приписи подружні, церковно-

адміністративні, похоронні та ін. Саме тому відмовлялося в церковному похороні особам, які залишили цей світ «без помиріння з Богом». Після короткої дискусії святоюрські крилошани вирішили послати якогось старшого священика, щоб пішов до хворого Франка, приготував його і привів до його останніх хвилин у розкаянні. Але увага всіх чомусь звернулася на особу молодого (36 років, без душпастирської практики) о. Теодосія: «Ви молоді, свіжо «спечені», знаєте нові науки, може б ви сповнили таку важну місію?» (Цитую з пам'яті майже дослівно. Тому ставлю лапки). Отець Теодосій радо погодився ще й додав: «Франко бував у домі мого батька, який був священиком, гостював у нас. Тому буде мені легко почати розмову з ним». Далі буду подавати слова о. Теодосія майже докладно, так як я їх запам'ятав: «Я увійшов до кімнати Франка. Він лежав у ліжку, його очі були якісь заблукані. Він мене не розпізнав і розгублено спитав: «А хто ви такі?» Я зразу з радісним тоном йому сказав: «Я Тит Галушинський, син отця Галушинського. Ви бували в нашій домі, я вас добре пригадую. Ви мене не впізнаєте, бо то було трохи давно. Я прийшов вас відвідати, бо довідався, що ви хворі, а я недавно приїхав до Львова. Франкові очі і обличчя вмиють розпромінилися спогадом. Він мов ожив і радісно сказав: «Та як не пригадую, пригадую вашого батька, ваш дім, гарні спогади, гарні дні були з вами...» (Тут додаю ще, що о. Феодосій сказав нам як окрему увагу, що його батько був священиком - симпатиком соціалістів, що було небезпечною симпатією тоді в Австралії). І так зі спогадів про дім о. Галушинського і гостину Франка й пішла далі оживлена розмова. Та- недовго. По неповній півгодині Франко втомився розмовою, легкий сон почав клеїти йому очі, його речення почали не в'язатися. «Я встав, - продовжував о. Теодосій, - і сказав: Що ж, було мені приємно з вами бути і згадати давні дні, не хочу вас томити. Ви - хворі, то добра нагода вам помиритися з Богом. То - війна, треба на все бути готовим...» А Франко після малої перерви відповів: «Та воно добре, але як мені з Богом миритися, я б мусив його бачити, з ним говорити?». «Не треба такої видимої зустрічі з Богом, - відповів о. Феодосій.- Бог дав нам, священикам, власть такий мир між ним і людьми встановлювати, що діється у Сповіді». Наступила знова перерва, втомлений Франко, немов думав над почутими словами і сказав якимись врадуваними словами: «Добре кажете, приємна була дуже розмова з вами...і подумаю над тим» Я попрощався з Франком і вийшов. На другий день Франко (28 травня) пополудні помер...».

Розглядаючи пастирську тактику о. Теодосія, вважаю, можу сказати, що вона була цілком добра і розумна. Не можна, як деякі священики це роблять, зразу «атакувати» хворого чи вмираючого і «вимагати» сповіді. То ж важкий і делікатний момент для душі, як операція важкої рани без наркозу. Молодий священик в тому ділі, як це і досі буває, не був вишколений, недосвідчений, без практики, без відчуття передсмертної кризи і близької смерті, і звать це «інстинкт» близької смерті, як це є у досвідчених лікарів чи медсестер. Але все-таки у випадку Франка отець Феодосій поступив коректно (можна було дати розршення «під умовою», бо Франко був втомлений зі словами акту жалю душі за провини, або дати благословення і таки зараз на другий день вранці прийти).

Відкладати в таких випадках ані дня не можна. Але це легко казати сьогодні, не враховуючи тодішні суворі пасторальні приписи. Важне було зробити все можливе, щоб «отцям канонікам» сказати, що раз положення в душі Франка таке, що навіть, «коли б що сталося», до християнського похорону він готовий...

У Франка було ж бажання каяття у сповіді, бо просив священника-сповідника. Це бажання вже є каяттям, а йому приписали безпідставно, що «помер нерозкаяний». Не добре «оскарження» дали «отці каноніки» у св. Юрі. Жили вони «буквою закону», а не законами дії Божої благодаті. Франко хотів сповіді і це свідчить про його віру в Бога і Спаса й Боже прощення. Правдивий безбожник не піддається ласці Божій, хоч розбійник на хресті піддався і неспіло попросив дуже мало: «Згадай мене, Господи», а Христос дав, немов понад міру і то - «ще нині будеш зі мною»... І Франко це знав, бо знав Євангелію (святоюрські отці, на жаль, знали букву закону). Це, зрештою були часи строгої церковної дисципліни, яка закінчилася по Другім Ватиканським Соборі. Дехто твердить чи думає, що Франкові відмовили похорон церковний через конфлікт з Василіанами за його оповідання «Отець гуморист» та «Шен шрайбен», в яких Франко описує погану поведінку (але правдиву!) одного з вчителів - василіан у дрогобицькій школі. Той священник о. Телесницький справді знушався над хлопцями. Франко був свідком того, як одного хлопчика важко було побито. Молодече франкове поетичне змалку серце було зранене тим. Відтак він і написав ті оповідання, але без злоби. Отець Феодосій був василіянином, але ледве чи він брав до уваги ті оповідання, бо знав, що Франко шанував василіан за їхні наукові історіографічні праці, розшуки, дбайливість у збиранні архівних матеріалів, чого не було в світських священників «господарів-хазяїв». Крилос не погодився на церковний похорон і тільки вислав о. Горгулу, щоб лише в епітрахилі він «запечатав гріб» без інших похоронних богослужень.

З появою маніфесту Маркса в 1848 році соціалізм був справді страховищем, чи, як Маркс з гордістю каже, що цей його соціалізм - то «привід» чи «примара», яка бродить по Європі, перелякав і папу, і Метерніка. Пізніші папи звали цей привид «звиродн ілюю доктриною». То ж не дивно, що симпатиків такої доктрини, «привиду», осуджували.

Що той «привид» наробив у нашій Україні в ХХ столітті! Франко відступив від симпатиків тієї доктрини, коли був старший. Та важне, що він не викинув своєї широкій християнській віри зі свого серця, яке виховувалося у шляхетній народній релігійності і християнській побожності, якої не мали ті, про яких говорив потім Другий Ватиканський собор, що радше відбирали віру, виявляли своєю поведінкою і життям, що Бога в серці не мають, на радість потім советським безбожникам.

Похорон Франка був надто величним, що Львів такого не бачив. Всі потім твердили, що коли б митрополит Андрей був на волі, він би брав участь у тому похороні. Василіани шанують Франка за його прекрасну поему «Мойсей», за його дисертацію про папу Климента - мученика на наших землях і хотів бачити його патроном України (що в якійсь мірі зробив Блаженніший Йосиф, що зробив його патроном української богословської науки) і навіть поему «Іван

Вишенський», в якій чудово описує ідеал монашого життя у повній пожертві себе Богові без тіні якоїсь критичної думки.

Важусь сказати - великим християнином був наш Франко і, на жаль, невідомим нашому народові. Франко зробив багато добра своїм словом для тих, про яких Христос скаже: «Ви мені це зробили!».

О. Юцишин (м. Луганськ)

ТВОРЧИСТЬ ІВАНА ВИШЕНЬСЬКОГО НА ПРОБЛЕМНО-ПОЛЕМІЧНОМУ ТЛІ ДОВОКОЛОУНІЙНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ КІНЦЯ XVI - ПОЧАТКУ XVII СТОЛІТТЯ

Творчість Івана Вишенського є одним із видатних ідейно-художніх явищ кінця XVI - початку XVII ст. Тісно пов'язана з перебігом тогочасних подій, вона засвідчила прихід в українську духовну культуру митця, який весь свій талант поклав на захист Українського Православ'я. Хоча, кажучи конкретніше, в особі Івана Вишенського правомірніше було б визнати апологета тих засад давньоукраїнського православ'я, речники якого рішуче спротивились заходам, пов'язаним з підготовкою, проголошенням та переведенням в життя православно-католицької унії на теренах Речі Посполитої. Проблема ця, як відомо, виявилась настільки вагомюю і складною, що поділила український етнос пори його активного національного самоусвідомлення на два конфесійно протидіючих табори. За таких обставин «руська віра» та православна церква в цілому стали предметом особливого прив'язання, найдражливішим місцем, його національним знаменом і гаслом» [Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI – XVII вв.- К., 1991.- С.18] або, як зазначав А. Річинський, ознаками народності [Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості.- Тернопіль, 2002.- С. 144]. Цілком зрозуміло, що поважні, в тому числі й церковно-релігійні, підстави мали також речники православно-католицького об'єднання. Тому сама спроба об'єктивізації погляду на необхідність церковно-релігійної унії в межах Речі Посполитої, як і вдосконалення розуміння тих вихідних засад, якими керувався Івана Вишенський, потребує розширення й поглиблення тематичних викладів. У цьому сенсі завдання запропонованої статті нам би хотілося звести до стислого аналізу полемічних творів антиунійного змісту кінця XVI - початку XVII ст., тобто тієї доби, коли жив і творив Іван Вишенський, і які в той чи інший спосіб допоможуть досягнути їх суголосність чи суперечність творчому кредо митця.

Для цього нагадаємо, що початку передберестейського унійного процесу і з ним пов'язаній полемічній літературі передувала глибока церковна криза, яка по-різному позначилася на стані церковно-релігійних справ у межах Речі Посполитої. Значною мірою до того спричинилася Реформація, яка в імені лютеран, цвінгліканців, соцініан та інших представників протестантських течій